

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

THE MAIN INDICATORS OF CRIMES AGAINST PROPERTY IN UKRAINE: CRIMINOLOGICAL ANALYSIS

Філіпп А.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Кисельов І.О.,

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

У статті досліджуються сучасний стан і кількісні показники злочинів проти власності в Україні. Для виявлення нових тенденцій деяких злочинів проти власності в Україні авторами проаналізовано статистичні дані злочинів, передбачених ст. ст. 185, 186, 187, 188¹, 189, 190, 191 і 198 Кримінального кодексу України, динаміку цих злочинів за останні 5 років, визначено їх основні тенденції. Дослідження базується на узагальнених статистичних даних за 2013–2017 роки.

Ключові слова: корислива злочинність, злочини проти власності, крадіжка, грабіж розбій, динаміка, питома вага.

В статье исследуются современное состояние и количественные показатели преступлений против собственности в Украине. Для выявления новых тенденций некоторых преступлений против собственности в Украине авторами проанализированы статистические данные преступлений, предусмотренных ст. ст. 185, 186, 187, 188¹, 189, 190, 191 и 198 Уголовного кодекса Украины, динамика этих преступлений за последние 5 лет, определены их основные тенденции. Исследование базируется на обобщенных статистических данных за 2013–2017 годы.

Ключевые слова: корыстная преступность, преступления против собственности, кража, грабеж, разбой, динамика, удельный вес.

The article examines the current state and quantitative indicators of crimes against property in Ukraine. To identify new trends in some crimes against property in Ukraine, the authors analyzed statistical data of crimes provided for in Art. Art. 185, 186, 187, 188¹, 189, 190, 191 and 198 of the Criminal Code of Ukraine. The dynamics of these crimes over the past five years has been analyzed, and their main trends have been identified. The study is based on generalized statistical data for 2013–2017.

Key words: mercenary criminality, crimes against property, theft, robbery, dynamics, specific weight.

Постановка проблеми. Забезпечення права власності є складником будь-якої розвиненої, демократичної правової країни. Незважаючи на те що традиційно (і це цілком справедливо) основна увага під час розгляду прав людини приділяється праву на життя й необхідності його захисту, охорона права власності, безумовно, також є дуже важливою.

Протягом останніх п'яти років злочинність в Україні зазнала певних структурних змін. Змінились рівень, структура та динаміка злочинності загалом. Окремі злочини демонструють тенденції до зростання, окремі – до спаду. Не минули зміни й корисливу злочинність, кримінологічні показники якої сьогодні сильно відрізняються від тих, що спостерігались у 2010–2012 роках.

Серед усього різноманіття факторів, які чинили найбільш помітний вплив на злочини проти власності, безумовно, можна виділити основні: загострення соціально-економічної кризи, активні бойові дії на Сході, девальвація національної валюти, внутрішньо- та зовнішньополітична нестабільність. Окремо варто вказати й на активне реформування правоохоронних органів, зокрема Національної поліції. На нашу думку, немає сумнівів, що в подальшому проведені реформи будуть мати позитивний ефект (він спостерігається певною мірою вже сьогодні), проте під час проведення реформ відбувається загострення проблем. «Криміналітет» активно використовує час реформ для вчинення різноманітних суспільно небезпечних діянь, на які поліція не може ефективно реагувати з огляду на реструктуризацію й оновлення.

Стан дослідження. На монографічному рівні злочини проти власності були предметом розгляду таких українських науковців, як М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, М.І. Панов, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, М.Й. Коржанський, П.С. Магишевський і багато

інших. Останніми роками захищено низку дисертацій, у яких висвітлювались кримінально-правові та кримінологічні аспекти як окремих складів злочинів проти власності, так і корисливої злочинності загалом.

Незважаючи на актуальність цієї теми, питання злочинів проти власності останнім часом висвітлюються переважно на рівні підручників і науково-практичних коментарів, а дослідження окремих складів злочинів не дають комплексного уявлення про сучасний стан і динаміку окремих злочинів проти власності й корисливої злочинності загалом.

Метою статті є аналіз основних кримінологічних показників злочинів проти власності й виявлення на цій основі основних трендів протягом останніх п'яти років.

Виклад основного матеріалу. Аналіз основних кримінологічних показників корисливої злочинності необхідно розпочати з ремарки про те, що остання посідає вагомим місце в загальній структурі злочинності. Злочини проти власності (як із застосуванням насильства, так і без нього) становлять щонайменше половину від усіх злочинів, які щорічно реєструють в Україні, і через це суттєво впливають на загальну криміногенну ситуацію в державі [1, с. 216]. Ураховуючи той факт, що окремі з корисливих злочинів мають високий рівень латентності [2, с. 210] (зокрема крадіжки, шахрайства, вимагання тощо), реальна їх кількість ще більша. Отже, передусім необхідно чітко визначити питому вагу злочинів проти власності, після чого вже детально розглядати окремі злочини.

Протягом 2013–2017 років в Україні спостерігається помірне зменшення кількості злочинів, які реєструються щороку. У 2013 році офіційно зареєстровано 563560 злочинів, у 2014 – 529139, у 2015 – 565182, у 2016 – 592604, у 2017 – 523911. За винятком окремих років, загальна

кількість злочинів в Україні зменшилась. На цьому ж фоні дані стосовно злочинів проти власності свідчать про відносну стабільність їх протягом аналізованого періоду. У 2013 році зареєстровано 333882 злочинів проти власності (всього), у 2014 – 310559, у 2015 – 361211, у 2016 – 404453, у 2017 – 334402. Не враховуючи невелике зниження їх кількості у 2014 році та помітне збільшення у 2015–2016 роках, на кінець 2017 року зареєстровано фактично таку саму кількість, як і у 2013 році [5]. Одночасне зіставлення цих даних із динамікою злочинності в Україні дає змогу зробити невтішні висновки.

У 2013 році питома вага злочинів проти власності сягала 59,3% від загальної кількості (більше ніж половина всіх зареєстрованих злочинів в Україні!), а на кінець 2014 року становила 58,7%. Від 2015 року вона стрімко збільшується і становить уже 63,9%, у 2016 – 68,3%, у 2017 – 63,8%. Такі дані не дають підстав до позитивної оцінки ситуації. А з урахуванням втрати контролю над частиною території України (АРК Крим, частина Донецької та Луганської областей), досить потужного міграційного процесу вказані показники виглядають узагалі вкрай жахливо (через зменшення кількості населення та збільшення коефіцієнта ураження на 10 тис.). Якщо у 2013 році в Україні офіційно зареєстровано 333882 злочини проти власності, які вчинені при загальній кількості населення 45 553 047 осіб [3, с. 22], то у 2017 році 334402 злочинів проти власності вчинено вже на 42 584 542 осіб [4, с. 5]. Якщо обчислити кількість злочинів проти власності на 100 тис. населення, можна дійти висновку, що для 2013 року цей показник дорівнює 733 одиницям, а для 2017 року – вже 785 одиниць, відповідно, лише за п'ять років збільшився на 52 пункти.

Отже, навіть не беручи до уваги латентність розглянутих злочинів, можемо констатувати, що лише поверхове зіставлення офіційних показників дає змогу зробити висновки про наявність укр. негативної ситуації зі злочинами проти власності в Україні.

Водночас для отримання загального правильного уявлення щодо злочинів проти власності в Україні необхідно проаналізувати їх структуру загалом і статистичні дані по окремих злочинах. Для проведення повного та всебічного аналізу нами відібрані статистичні показники про найбільш поширені злочини проти власності, такі як: крадіжка (ст. 185 Кримінального кодексу (далі – КК) України) з розбивкою за кваліфікуючими й деякими іншими ознаками; грабїж (ст. 186 КК України); розбій (ст. 187 КК України); викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 1881 КК України); вимагання (ст. 189 КК України); шахрайство (ст. 190 КК України), в т. ч. з використанням електронно-обчислювальної техніки, з нерухомістю; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); а також придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України).

Без сумніву, найпоширенішим злочином проти власності є крадіжка. В Україні від 2013 року простежується збільшення загальної кількості крадіжок з коливаннями в меншій (2014 рік) і більшій (2016–2017 роки) боки. Так, на кінець 2013 року зареєстровано 242646 крадіжок, у 2014 – 226756, у 2015 – 273629, у 2016 – 312086, у 2017 – 261160. Порівнюючи початок і кінець аналізованого періоду, можна сказати, що приріст крадіжок становить близько 8%. Ці дані навіть в абсолютних числах демонструють значне поширення цього злочину та його масовість. Зіставивши питому вагу щорічно зареєстрованих крадіжок у структурі злочинів проти власності та злочинності загалом, можемо сказати таке.

Питома вага крадіжок у злочинах проти власності щорічно збільшується на 1,5%, якщо у 2013 році цей показник дорівнював 72,7%, то у 2017 році – вже 78,1%. Аналіз питомих крадіжок серед усіх зареєстрованих злочинів

виглядає так: на 2013 рік – 43,1%, на 2017 рік – 49,8%. Іншими словами, частка крадіжок у складі злочинів проти власності й усіх злочинів, зареєстрованих в Україні загалом, щорічно збільшується. Фактично на кінець 2017 року кожні 8 з 10 злочинів проти власності й кожен другий злочин офіційно зареєстрований в Україні – крадіжка. З урахуванням наведених даних абсолютно справедливим є твердження, що половину від усіх злочинів в Україні становлять крадіжки.

Аналіз структури крадіжок, учинюваних в Україні та офіційно зареєстрованих у правоохоронних органах, дає змогу також зробити цікаві висновки. За останні п'ять років майже вдвічі збільшилась кількість крадіжок в особливо великих розмірах. Якщо у 2013 році таких фактів зареєстровано лише 74, то у 2014 – вже 138, у 2015 – 94, у 2016 – 182, а у 2017 – 153. Отже, на початок і кінець аналізованого періоду приріст крадіжок в особливо великих розмірах становить майже 108%!

Не більш оптимістично виглядають і статистичні дані по крадіжках зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок. Так, у 2013 році зареєстровано 14841 факт, у 2014 – 17546, у 2015 – 19970, у 2016 – 23803, у 2017 – 23729 фактів. Приріст із початку аналізованого періоду становить майже 60%. У цьому розрізі особливо водночас розглянути й крадіжки з квартири, які від 2013 року невпинно зростають, за винятком піку у 2016 році (2013 – 17450 квартирних крадіжок, 2014 – 18988, 2015 – 21376, 2016 – 27201, 2017 – 25168). Приріст квартирних крадіжок становить майже 45% починаючи з 2013 року. Питома вага квартирних крадіжок у складі всіх крадіжок сягає 9,6% станом на 2017 рік, а отже, майже кожна 10 крадіжка в Україні сьогодні – з квартири.

Негативно характеризується й динаміка крадіжок з дач, садових будинків. Якщо у 2013 році протягом року зареєстровано 4532 фактів, то у 2014 – 4699, у 2015 – 4678, у 2016 – 8733, у 2017 – 6674. Вибірка на початок і кінець аналізованого періоду свідчить про приріст майже в 47%.

Не суттєво, проте все ж таки збільшилась кількість крадіжок із транспортних засобів. У 2013 році зареєстровано 9633 крадіжки з автомобілів, у 2014 – 9659, у 2015 – 10789, у 2016 – 13610, у 2017 – 10639.

Крім цього, окремі види крадіжок станом на 2017 рік стали зустрічатися рідше. Зокрема, мова йде про крадіжки вантажів на транспорті, худоби та птиці, крадіжки в пасажирів на транспорті. Якщо у 2013 році зареєстровано 3446 випадків крадіжки худоби (птиці), то у 2014 – 3144, у 2015 – 3664, у 2016 – 3689, у 2017 році – 2272. Аналогічна ситуація спостерігається щодо крадіжок у пасажирів. У 2013 році їх зареєстровано 2105, у 2014 – 2146, у 2015 – 2624, у 2016 – 3648, проте у 2017 році – 1904 факти. Ще більш цікаво виглядають показники крадіжок вантажів на транспорті, а саме: 2013 рік – 823, 2014 – 1102, 2015 – 1084, 2016 – 1083, 2017 – 214.

Як можна побачити, спад кількості відповідних злочинів спостерігається лише у 2017 році, проте до цього моменту можна побачити чіткі тенденції до зростання. На нашу думку, наведені статистичні показники скоріш за все неправильно відображують реальний стан справ. Наведені цифрові дані не дають дійсне уявлення про реальну ситуацію, скоріш за все це недоліки в реєстрації злочинів. Це можна припустити, зокрема, стосовно крадіжок на транспорті, більшість із яких, очевидно, просто не реєструється в силу послаблення контролю з боку правоохоронних органів (наприклад, через реформування органів Національної поліції України).

Окремо варто вказати на показники кишенькових крадіжок. Дані, які щорічно фіксуються по цих злочинах, безумовно, не відображують реальну ситуацію в країні. Численні дослідження вказують на дуже високий рівень латентності кишенькових крадіжок. За даними зі звіту Генеральної прокуратури України, у 2013 році офіційно за-

реєстровано 6793 кишенькові крадіжки, у 2014 – 5693, у 2015 – 6619, у 2016 – 9602, у 2017 – 7042. На нашу думку, наведені дані не відображують навіть половини реально вчинюваних кишенькових крадіжок, з огляду навіть на офіційні статистичні дані, спостерігається їх приріст.

Продовжуючи розгляд сучасного стану злочинів проти власності, необхідно відзначити й збільшення випадків викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188¹ КК України). Так, у 2013 році офіційно зареєстровано 46 фактів учинення злочину, передбаченого ст. 188¹ КК України, у 2014 – 30, у 2015 – 30, у 2016 – 41, а 2017 – 61. Приріст викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання на кінець аналізованого періоду становить майже 33%.

За офіційними даними, відбувається зменшення кількості щорічно вчинюваних шахрайств протягом 2013–2017 років. У 2013 році зареєстровано 46888 випадків шахрайства, у 2014 – 41814, у 2015 – 45653, у 2016 – 45764, у 2017 – 36650. Як можна побачити, суттєве зменшення офіційно зареєстрованих випадків шахрайства припадає на 2017 рік, у якому спостерігається суттєве зменшення й інших видів злочинів проти власності. З урахуванням досить високого рівня латентності цього виду злочинів вважаємо, що загалом недоречно говорити про суттєве поліпшення в цьому напрямі.

Окремі види щорічно зареєстрованих випадків шахрайства демонструють це твердження. Так, якщо у 2013 році зареєстровано 3320 шахрайств, учинених шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, то у 2014 році – 2740, у 2015 – 3633, у 2016 – 3578, у 2017 – 4808 фактів. Шахрайства в мережі Інтернет, та й усі інші, які вчиняються шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, також можна зарахувати до високолатентних злочинів, проте навіть за офіційними даними їх приріст на кінець аналізованого періоду становить майже 45%.

На загальному фоні зниження кількості офіційно зареєстрованих шахрайств також несуттєво зменшилась кількість шахрайств, учинених з нерухомістю. У 2013 році виявлено та зареєстровано 1335 фактів, у 2014 – 1024, у 2015 – 1109, у 2016 – 1437, у 2017 – 1251. І хоча на кінець п'ятирічного періоду, який аналізується, їх кількість певною мірою зменшилась, загальна їх вага залишається досить високою.

Якщо порівняти показники питомої ваги цих видів шахрайств в загальній кількості шахрайств, які щорічно реєструються, можна говорити про чіткі тенденції до зростання. Так, з урахуванням суттєвого зменшення офіційно зареєстрованих протягом 2017 року шахрайств в Україні питома вага шахрайств, учинюваних шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, становить 13,1% (для порівняння станом на 2013 рік – усього 7,1%). Питома вага шахрайств з нерухомістю, попри зменшення їх загальної кількості, у 2017 році становила 3,4% (тоді як у 2013 році – 2,8%).

Зменшується кількість щорічно зареєстрованих випадків привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Станом на 2013 рік виявлено та зареєстровано 12753 злочини, 2014 – 9977, 2015 – 9719, 2016 – 9173, 2017 – 9957. Також спостерігається суттєве зменшення виявлених фактів придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом: у 2013 році – 615 злочинів, у 2014 – 469, у 2015 – 478, у 2016 – 507, у 2017 – 409 злочинів.

Окремо в контексті злочинів проти власності, на нашу думку, необхідно розглянути ті склади, що передбачають чи допускають застосування насильства до потерпілої особи, зокрема грабжів, розбій і вимагання. Варто зазначити, що ці злочини традиційно розглядаються окремо, адже за характером діяння відрізняються від інших злочинів

проти власності. Крім того, насильницький характер вилучення майна водночас указує й на підвищену суспільну небезпеку особи, яка вчиняє такі діяння.

Ситуація, які існує у сфері насильницької злочинності проти власності загалом, характеризується зростанням показників. Не беручи до уваги такий злочин, як вимагання (який, до речі, може й не містити застосування чи погрози застосування саме фізичного насильства), можемо сказати, що, за винятком 2017 року, спостерігається зростання-зменшення показників.

Так, на кінець 2013 року в Україні офіційно зареєстровано 22678 грабежів, у 2014 – 20525 грабежів, у 2015 – 22077 таких злочинів, у 2016 – 27177 злочинів, а у 2017 – 18077 грабежів. Як відразу можна помітити, до 2016 року включно спостерігався цикл зростання (виняток 2014 рік), проте у 2017 році зафіксовано дуже суттєвий спад. Схожа ситуація спостерігається й щодо розбою. У 2013 році зареєстровано 2840 розбоїв, у 2014 – 3858, у 2015 – 3524, у 2016 – 3877, у 2017 – 2979 розбоїв. Водночас детальний аналіз показує, що питома вага розглядуваних злочинів у структурі злочинів проти власності відрізняється за своїми тенденціями.

Питома вага розбоїв у складі злочинів проти власності, за винятком 2017 року, збільшилася. Якщо на 2013 рік вона сягала 0,85%, то у 2014 – 1,2%, у 2015 – 1%, у 2016 – 1%, у 2017 – 0,9%. Інша ситуація спостерігається щодо грабежів. Так, у 2013 році питома вага цих злочинів у складі всіх злочинів проти власності становила 6,8%, у 2014 – 6,6%, у 2015 – 6,1%, у 2016 – 6,7%, у 2017 – 5,4%.

Вимагання, на відміну від розглядуваних вище складів, демонструє тенденції до зменшення. У 2013 році зареєстровано 688 фактів вимагання, у 2014 – 595, у 2015 – 550, у 2016 – 535, у 2017 – 597. Незважаючи на збільшення за результатами 2017 року, загалом кількість щорічно вчинюваних вимагань в Україні зменшується.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно акцентувати увагу на таких даних, які демонструють основні тенденції злочинів проти власності в Україні протягом останніх п'яти років:

1. На фоні загального помірною зменшення кількості щорічно зареєстрованих злочинів в Україні (загалом) загальна кількість злочинів проти власності в абсолютних числах залишається стабільною й фактично незмінною.

2. Аналіз питомої ваги злочинів проти власності в структурі загальної злочинності свідчить про їх поширення та укорінення. Якщо на кінець 2013 року питома вага злочинів проти власності в загальній структурі злочинності дорівнювала 59,3%, то на кінець 2017 року цей показник дорівнював 63,8%. З огляду на зменшення кількості населення України, потужну міграцію та тимчасову втрату контролю над частиною території країни, коефіцієнт на 100 тис. за останні п'ять років збільшився на 52 пункти й дорівнює 785 (проти 733 на кінець 2013 року). Ступінь ураження населення посяганнями на власність дедалі посилюється.

3. Найбільш поширеним злочином проти власності залишається крадіжка. Протягом останніх п'яти років у середньому загальна кількість щорічно зареєстрованих крадіжок збільшилась на 8%. Аналіз питомої ваги крадіжок у складі злочинів проти власності й злочинності загалом дає змогу зробити висновок про серйозне погіршення ситуації. Питома вага крадіжок у злочинах проти власності щорічно збільшується на 1,5%, якщо у 2013 році цей показник дорівнював 72,7%, то у 2017 – вже 78,1%. Питома вага крадіжок серед усіх зареєстрованих злочинів виглядає так: на 2013 рік – 43,1%, на 2017 рік – 49,8%. Сьогодні 8 із 10 злочинів проти власності – крадіжки. Станом на кінець 2017 року фактично кожен другий злочин, що офіційно зареєстровано в Україні, – крадіжка.

4. Більшість злочинів проти власності протягом останніх п'яти років реєструється дедалі частіше. Загалом, за

винятком таких злочинів, як грабіж (ст. 186 КК України); вимагання (ст. 189 КК України); шахрайство загалом (ст. 190 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України), по інших аналізованих нами злочинах проти власності можна побачити тенденції щодо зростання.

5. Аналіз статистичних даних на кінець і початок аналізованого періоду (2013–2017 роки) показує, що суттєво збільшилась кількість (приріст, у %) щорічно зареєстрованих крадіжок: в особливо великих розмірах (на 108%);

зі складів, баз, магазинів та інших торгівельних точок (на 60%); квартирних крадіжок (на 45%); з дач, садових будинків (на 47%); з автомобілів (на 10%).

6. Не враховуючи спаду, який демонструють статистичні показники у 2017 році (який викликає певні сумніви в достовірності відображення реального стану злочинності в Україні), такі види крадіжок, як крадіжки вантажів на транспорті, худоби та птиці, крадіжки в пасажирів на транспорті, також демонструють тенденції до зростання.

7. Питома вага грабежів у структурі злочинів проти власності помірно знижується щороку, водночас питома вага розбоїв несуттєво збільшується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
2. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, С.Г. Кулик, О.С. Шеремет. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.
3. Населення України за 2013 рік. Демографічний щорічник / Державна служба статистики України. Київ: Консультант, 2014. 295 с.
4. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2017 року / Державна служба статистики України. Київ: Август Трейд, 2018. 82 с.
5. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності за 2013–2017 роки. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.